

G. A. Serlachiuksen ura alkoi

Rohtopuodin rojunkeittäjänä

■ Suomen metsäteollisuuden pioneeri ja paperidynastian perustaja **Gustaf Adolf Serlachius** aloitti työuransa apteekissa. Teräväkielinen mies muisteli sittemmin viettäneensä 22 vuotta ”rojunkeittäjänä”.

Pekka T. Heikura

Kirjoitettiin vuosi 1846, kun 15-vuotias **Gustaf Adolf Serlachius** astui sisään mikkeliäläisen apteekin ovesta.

Kolme vuotta aiemmin kuollut nimismies-isä oli jättänyt **Sofia**-äidin velkaiseksi kuuden lapsen yksinhuoltajaksi. Nuori leski siirsi katraansa syrjäisestä Ilomantsista Kuopioon, jossa Gustaf-poika onnistui sukulaisten tuella käymään muutaman luokan verran yläalkeiskoulua. Sitten rahat loppuivat tyystin, ja pojan oli lähdettävä tienaamaan.

Tutunkauppaa löytynyt oppipojan pesti **Per Anders Sundbergin** apteekissa ei kuitenkaan nuorta Gustafia miellyttänyt. Kuri oli ankara ja apteekkarin antama ”koulutus” niin kehnoa, että poika ryhtyi hetimiten tähyämään Mikkelistä eteenpäin.

Parempi paikka löytyi Helsingistä pääkaupungin kauppatorin laidalta. Uusi isäntä, apteekkari **F. M. Maexmontan** oli harvinaisen hyväntahtoinen mies, joka ei edes piessyt oppipoikiaan. Oppi alkoikin tarttua Gustafin päähän hyvin.

Maexmontanin apteekissa nuoren Serlachiuksen tärkeimpiä tehtäviä oli verijuotikkaiden eli iilimatojen kasvattaminen. Madot eivät olleet varsinaisesti lääkkeitä vaan instrumentteja, joilla saatiin laskettua verta potilaista. Parhaimmillaan juotikkaat olivat haavojen puhdistajina.

Lääkkeeksi tarkoitettuja rohdoksia apteekissa keitettiin ja myytiin noin neljäsataa erilaista. Myrkkylilja helpotti kihettä, sormustinkukka sydämen vajaatoimintaa ja oopiumi kipua. Suurimmalla osalla rohdoista ei kuitenkaan ollut minikäänlaista hoitavaa vaikutusta.

Helsingin-aikanaan Serlachius suoritti vuonna 1849 farmasian tutkinnon, jonka myönsi Collegium medicum, lääkintöhallituksen varhaisin edeltäjä. Hän lienee kuunnellut yliopistossa myös joitakin kemian, fysiikan ja kasviopin luentoja.

Jo vuonna 1850 Serlachiuksen piti työnantajansa taloudellisen ahdingon vuoksi kuitenkin jatkaa matkaa. Pietarissa piipahdettuaan hän pestautui porilaiseen **Edvard Souranderin** apteekkiin, mutta se tuhoutui dramaattisesti Porin suuressa palossa vuonna 1852, joten edessä oli taas lähtö.

Uusi paikka löytyi Turusta. Siellä Tuomiokirkon apteekissa työskennellyt Serlachius opiskeli vielä proviisorin tutkinnon. Heti proviisorin valan vannottuaan kunnianhimoinen nuorukainen vaihtoi jälleen kaupunkia parempien näkymien perässä.

Suuntana oli nyt Tampere ja **Axel Tennbergin** arvostettu apteekki, jonne sopivasti etsittiin pätevää, proviisorin lupakirjaa kantavaa miestä, joka voisi toimia myös kauppamatkustajana.

Tampereen monitoimija

Tampereella käynnistyi Gustaf Serlachiuksen ura itsenäisenä yrittäjänä. Kun Tennberg vuonna 1856 kuoli, 25-vuotias proviisori käytti tilaisuuden hyväkseen ja osti perikunnalta apteekin itselleen.

Hinta oli kova, 18 000 hopearuplaa, ja osa summasta oli maksettava heti. Kun säästöjä ei ollut, lainaraha piti kerätä kokoon Suomen Pankista, Virkamiesten leski- ja orpokassasta, Mieli puolten hoi-

vakassasta, parista Helsingin yliopiston rahastosta sekä tamperelaisilta yksityishenkilöiltä.

Uhkarohkeaa kauppaa pidettiin jopa kevytmielisenä. Toisaalta ihmiset sairastivat aina ja tarvitsivat vaivoihinsa rohtoja. Tennbergin apteekki – joka sisälsi rohdospuodin ja tehdasmaisen lääkelaboratorion – oli hyvässä kunnossa, eikä Collegium medicumin tarkastajilla ollut huomauttamista.

Vaikka vanha apteekki oli aivan kelvollinen, Serlachius tähtäsi korkeammalle. 1860-luvun alussa hän kuluja kaihdamatta rakennutti nykyisen Keskustorin laitaan Vanhan kirkon kupeeseen liikepalatsia muistuttaneen kahdeksanhuoneisen rakennuksen.

Serlachiuksen apteekin valikoima oli komea ja kattava. Rohdoksista tekivät erityisen hyvin kauppansa kuppilääkkeit. Varsinaisten lääkkeiden ohella sekä Tampereella että Kangasalle perustetussa sivupisteessä oli tarjolla muun muassa kuppauksarvia, napavöitä, tyräremmejä, virtsanpidättimiä ja peräruiskeita.

Apteekkaria itseään ei tosin tiskin takana enää juuri näkynyt. Alalle vahingossa ja pitkin hampain ajautuneena hän kyllästyi siihen lopulta kokonaan. Yrittää kuitenkin piti, joten monitoimimies aloitti rinnakkaisen liiketoiminnan, jossa oli jopa basaarin piirteitä.

Rohtojen lisäksi Serlachius valmisti muun muassa teollisuuskemikaaleja nousevan teollisuuden tarpeisiin ja keikeli sekä olutpanimon että likööri- ja väkijuomatehtaan pyörittämistä. Hän kaupasi kaikkea mahdollista oman kanalan munista, marjoista ja sienistä metsästysvaunuihin ja potaskasta pärekoreihin. Bisnekset menivät kuitenkin enimmäkseen mönkään, ja vaikka rahalliset menetykset eivät suuria olleetkaan, maine kärsi.

Gosta Serlachiuksen taidesäätö

37-vuotias apteekkari G. A. Serlachius oli vuonna 1867 monien huoltien painama mies.

Helppo vaihto farmasiasta paperiin

Siinä, että 1800-luvun apteekkari hypää paperinvalmistajaksi, ei historian­tutkija **Teemu Keskisarjan** mukaan ole erityistä kummasteltavaa.

Puunjalostukseen ei toissa vuosisa­dan puolimaissa vaadittu erityistä kou­lutusta. Alaa ei voinut opiskella yliopis­toissa, koska sitä ei vielä ollut olemas­akaan. Taito valmistaa paperia puusta oli vasta syntymässä.

Apteekkaritausta puolestaan rinnas­tui liikealan korkeakoulututkintoon 1800-luvun puolivälin Suomessa, jos­sa ei ollut teknillistä korkeakoulua ei­kä laadukkaita kauppaopistojakaan. Industrialistiksi pyrkineellä upseerilla, papilla, talonpojalla, maanmittarilla ja jopa aatelisella oli kehnommat pohja­ tiedot uudesta urastaan kuin apteekka­rilla.

Apteekkarilla oli kemian ja muiden luonnontieteiden osaamista. Alalla oppi myös vaativaa kirjanpitoa ja harjaantui luovimaan byrokratian viidakoissa.

Toisaalta apteekkkareiden kemian­taidoista ei puupohjaisen paperinval­mistuksen alkuaikoina ollut niin suur­ta hyötyä kuin odottaisi. Kun puuta alettiin muuttaa paperiksi, raaka-aine oli ensin puuhioketta, jota tuotettiin mekaanisesti. Kemiallinen menetelmä otettiin käyttöön vasta myöhemmin.

Serlachius oli – paitsi riitaisa, häijy ja myöhemmällä iällään diktatorinen luonne – myös uskomattoman sitkeä persoona.

➤ ➤ ➤

G. A. Serlachius oli myös huono maksamaan laskujaan, velkojaan ja vekseleitään. Se ei lisännyt luottamus­ta mieheen aikana, jolloin pääoma oli kiven takana. Nälkävuosina 1867–1868 maassa kärsittiin myös valtio­vallan tiukasta rahapolitiikasta, joka kuristi Tampereen tehtaita ja muuta­kin elinkeinoelämää.

Uusi alku metsästä

G. A. Serlachiuksen elämästä kirjan *Vihreän kullan kirous* (Siltala 2010) kirjoittanut historioitsija **Teemu Kes­kisarja** on sitä mieltä, että metsäteol­lisuuden pioneeri ei koskaan kokenut afäärejänsä elinkeinoksi vaan hautaan saakka jatkuneeksi kokonaisvaltaisek­si kamppailuksi.

Serlachius oli kuitenkin – paitsi riitaisa, häijy ja varsinkin myöhemmällä iällään diktatorinen luonne – myös us­komattoman sitkeä persoona, joka ei lannistunut ankarissakaan oloissa.

Miestä koeteltiin Tampereen-vuo­sina myös yksityiselämässä. Gustaf oli vuonna 1859 avioitunut vanhan

apteekkariystävänsä F. M. Maexmon­tanin sukulaistyön **Alice Maexmon­tanin** kanssa. Avioliitossa riitti surua yli tarpeen, sillä neljä perheen lapsista kuoli jo vauvana.

Lopulta apteekkari Serlachius oli myös taloudellisen vararikon partaalla. Konkurssilta hänet pelasti keväällä 1868 tullut yllättävä ostarjous: Kan­gasalan sivuapteekin hoitaja **Karl Molin** oli halukas ostamaan häneltä koko apteekkitoiminnan.

Ilman kauppaa ja sen tuottamia 30 000 markkaa G. A. Serlachiuksen liiketoimet olisivat luultavasti päätty­neet katastrofiin. Vaikka rahoituskrii­si ei ollut kokonaan ohi, apteekkari saattoi nyt ostaa maapalan ja koski­osuuden Keuruun Mäntänkoskesta ja aloittaa siellä uuden uran paperinval­mistajana.

Samalla käynnistyi myös uusi luku Suomen teollisuushistoriassa. □

Kirjoittaja on historioitsija ja vapaa toimittaja.

Gösta Serlachiuksen taidesäätö

Mäntän museot kertovat Serlachiuksen tarinaa

Kauppaneuvos G. A. Serlachiuksen ja hänen sukunsa saavutuksiin voi tutustua Mäntässä sijaitsevassa maineikkaassa museokaksikossa.

Yhtiön vanhassa pääkonttorissa sijaitseva Gustaf esittelee Serlachiuksen myötä syntynyttä tehdasyhteisöä ja sen ihmisiä paperityöläisistä patruunoihin.

Joenniemen kartanoon perustettu Gösta kätkee sisäänsä hienon taidet­koelman, joka sai alkunsa vuori­neuvos Gösta Serlachiuksen kerää­mistä teoksista.

www.serlachius.fi

Mäntän Valkoisessa talossa toimiva Gustaf-museo seisoo komealla paikalla kaupungin keskustassa.

Self-made man kapusi tyvestä latvaan

Gustaf Adolf Serlachius (1830–1901) tunnetaan ennen kaikkea yhtenä Suomen metsä- ja paperiteollisuuden suurista.

Valtavia henkilökohtaisia riskejä ottaen tarmonpesä rakensu vuodesta 1868 alkaen Mänttään kokonaisen teollisuuskeskuksen, johon kuului puuhiomo sekä pahvi- ja paperitehdas. Hänen työnsä pohjalle syntyi G. A. Serlachius Oy, yksi 1900-luvun merkittävimmistä suomalaisista puunjalostusyhtiöistä, josta myöhemmin tuli osa Metsä-Serla Oy:tä, sittemmin M-real Oy:tä ja lopulta Metsä Board Oy:tä.

G. A. Serlachiuksen jälkeen yhtiön johdossa jatkoivat hänen veljenpoikansa ja vävynsä **Gösta Serlachius**, tämän poika **R. Erik Serlachius** ja pojanpoika **Gustaf Serlachius**.

1800-luvun teollisuusmiehet olivat yleensä lähtöisin porvaris- ja aatelissuvuista. G. A. Serlachiuksen taustassa hänen tulevaa asemaansa ei ennakoanut mikään. Kukaan hänen koulutovereistaan Kuopion yläalkeiskoulussa ei joutunut jättämään opintietä kesken varattomaksi kirjautuneena.

Serlachiuksen elämä muistuttaakin amerikkalaistyyppisiä self-made man -legendoja. Hän kapusi tyvestä latvaan ilman perittyä varallisuutta ja kirjaviisautta.

Gösta Serlachiuksen taidesäätö

Ikämiehenä G. A. Serlachius vertasi itseään ei vähempään kuin Napoleon Bonaparten. Ilomantsista ja Korsikan Ajacciosta ei noustu suuruuteen sattumalta.